

11 SETEMBRE
DIADA NACIONAL
DE CATALUNYA 2020

**DESITJAR
UNA ALTRA VIDA
L'ESPERANÇA INSURGENT
PASSATS 50 ANYS
DE LA UNIDAD POPULAR**

Alondra Carrillo Vidal

8 de setembre de 2020
Saló de Cent
Ajuntament de Barcelona

**DESITJAR
UNA ALTRA VIDA
L'ESPERANÇA INSURGENT
PASSATS 50 ANYS
DE LA UNIDAD POPULAR**

Alondra Carrillo Vidal

8 de setembre de 2020

Saló de Cent

Ajuntament de Barcelona

Excel·lentíssima Alcaldessa, autoritats, companyes, companys,

Han transcorregut 50 anys des del triomf electoral de la Unidad Popular. D'alguna manera, això serveix d'excusa avui per fer aquesta conferència que em convoca a referir-me a aquest aniversari des de l'actualitat del moviment feminista a Xile, que ha anat demostrant a cada pas la seva potència creixent. Comparteixo amb vostès aquestes reflexions en espera que, en aquest vèrtex històric en què es tornen a encendre els focs de la rebel·lia, una part de la foguera que nosaltres hem iniciat es torni a trobar-se amb la vostra esperança.

Per descomptat, repassar aquests 50 anys com a punt de partida per plantejar la pertinència d'aquesta reflexió no és simplement una excusa. Com sempre que ens convoquem a parlar des d'una certa distància temporal que ens separa d'allò a què ens referim, es posa en joc alguna cosa més que la pura llunyania respecte d'allò que va ser. Aquests 50 anys ens interroguen necessàriament respecte de l'actualitat de la Unidad Popular, dels ecos que allò que ha ocorregut aconsegueix projectar per fer-los audibles en el present.

Potser a la majoria dels qui escolten això avui aquí, la Unidad Popular els porti a la ment la curiosa experiència d'un país per allà la fi del món, aleshores poc més que una província entre oceà i muntanya de la qual alguna vegada Espanya va reclamar ser amo. Va ser una experiència en la qual una part important d'un poble es va proposar, com una qüestió d'una novetat destacable, arribar al socialisme per la via democràtica, portant endavant el somni d'allò que Patricio Guzmán (que va documentar aquest moment d'utopia en els tres volums de *La batalla de Xile*) va anomenar "la lluita d'un poble sense armes".

La Unidad Popular es va configurar com una possibilitat durant dècades, unes dècades en què la idea es va anar cuinant a foc lent, al caliu de cada conflicte on es disputava la dignitat, la determinació de “portar les regnes de tots els nostres assumptes”; unes dècades d’un llarg cicle històric que va trobar el seu cim en aquesta experiència i que va veure en la derrota la manera de cloure’l. Així, la Unidad Popular, que sempre és, ahora, moltes coses, també és la referència al moment en què un país miner del sud d’Amèrica va ser governat per una coalició de partits d’unes fortes bases populars, obreres i camperoles, que es proposaven la revolució com a resposta d’arrel davant dels dolors de la vida. La Unidad Popular és sempre el nom d’una aventura vital que va commoure i mobilitzar milions de persones i, en aquest sentit, també és sempre la referència a un projecte que no va poder ser completament aniquilat. “Si solamente somos la posibilidad / de alimentar el fuego que nos une, / donde brilló la hoguera que quieren apagar, / allí siempre habrá alguno de nosotros”, va cantar Osvaldo *Gitano* Rodríguez, des de l’exili, no gaire lluny d’aquí. Però, tot i que la Unidad Popular és moltes coses, aquells mil dies inscrits en un moment convuls *ad portas* d’una de les crisis més importants que ha sacsejat el món, també és un dels breus períodes en la història en què amb més força es va posar en joc un desig col·lectiu d’una altra vida, una vida que es pogués experimentar, per fi i irreversiblement, com una vida pròpia.

Fer d’aquests 50 anys que han passat una ocasió per parlar de la Unidad Popular des de l’activitat viva que mobilitza, després del protagonisme de milions de dones, lesbianes, bisexuals, trans i transvestits al nostre país, en amplis sectors dels nostres pobles, ens mostra la seva persistència malgrat les polítiques de l’oblit que van pretendre negar la seva possibilitat d’articular-se. Aquesta actualitat no nega el que el recompte posa de manifest: no en va ha transcorregut mig segle. Hi ha hagut molts moments en què s’ha consagrat la impossibilitat de continuar sent les mateixes. Hem canviat irremediablement i cap nostàlgia pel passat no podrà esquivar aquesta circumstància.

És aquesta mateixa circumstància que atén al nostre canvi irremediable la que produeix una certa expectativa respecte del que hauria de ser una conferència escrita des del feminisme a Xile i que tingui com a assumpte els 50 anys de la Unidad Popular. En aquests 50 anys, les feministes no ens hem aturat. En aquesta distància hem actuat, i aquesta actuació ha desplaçat algunes coordenades que organitzen el món: hem posat en relleu la denúncia de la violència patriarcal i hem iniciat un procés permanent per desnaturalitzar la reproducció d’aquesta violència en els nostres espais d’organització social, política i territorial. El feminisme s’ha fet paraula i sentit comú (com va dir Julieta Kirkwood, una feminista socialista xilena en els anys vuitanta, en plena dictadura). Amb això, la nostra experiència quotidiana com a dones i com a dissidències sexo-genèriques ha pres la paraula una vegada més i ha aconseguit imposar condicions que la fan audible. Fa dècades que desplacem la posició de mares com a destí natural que s’imposa sobre les dones, i també fa dècades que forgem horitzons d’un programa que faci de la tasca de criar i cuidar una tasca socialment organitzada. Ha estat la insolència i la irreverència de moltes persones la que ha fracturat, almenys parcialment, la pesada matriu de l’heterosexualitat obligatòria. Han estat moltes persones les que s’han apropiat dels insults quotidians per reivindicar la política de dissentir d’una norma que regula les nostres trobades i que mutila la potència expansiva de la intimitat com a terreny polític.

El feminisme, els feminismes, les seves dissidències han contribuït a fer proliferar aquestes qüestions en la forma d’una experiència que impugna cada àmbit de la vida. D’alguna manera, és esperable que el protagonisme actual d’aquesta forma d’activitat sigui com una lent a partir de la qual s’observi allò que va ser, com si manqués allò que avui hem aconseguit. A través d’aquesta lent, en l’experiència de la Unidad Popular, que se’ns presenta com una experiència d’emancipació, es farien visibles els pesos coercitius d’una moral conservadora, que considerava l’homosexualitat una aberració condemnable i dedicava portades de diaris sensacionalistes per fer escarni de les accions

per visibilitzar-ne l'existència en l'espai públic. Amb aquesta lent seria possible veure la reproducció subordinada d'un lloc de sentit per a les dones com a mares de família, aquesta persistent imatge de "companyes de" amb què es concep el seu lloc en els principals productes culturals d'aquell moment. La lent faria visible l'invisible: la inexistència de referències simbòliques, inscrites com a claus del projecte emancipador, que poguessin anar més enllà de "la dona de la pàtria" i més cap aquí de la imatge suposadament universal de l'obrer industrial, erigit com a paradigma de protagonisme popular.

Així, pot semblar que emprendre una crítica respecte del lloc de les dones i de les dissidències sexo-genèriques en el projecte de la Unidad Popular és la tasca immediata d'un examen d'aquests 50 anys, enunciat des del feminisme actual. És una crítica del que Julieta Kirkwood, de nou, va anomenar "el silenci feminista", que ha marcat tants moments de la nostra història, evidenciat en l'absència d'una política que rellevi l'experiència "pròpiament tal" de les dones. Aquella empresa, però, així traçada, no seria justa.

No és que no sigui justa perquè tregui el vel d'utopia intacta desplegat sobre la Unidad Popular (un vel produït, per cert, per la forma com aquesta experiència es va sostreure a l'examen crític, posicionada només com a recurs a un paisatge idíl·lic). Tampoc no deixaria de ser justa només pel fet que aquesta crítica imposi al passat les premisses del present i, per tant, desconegui les dificultats, les possibilitats i els desafiaments de la seva singularitat històrica. Sinó que, més enllà de tot això, una crítica d'aquestes característiques, presentada com *la* crítica feminista d'aquesta experiència després de 50 anys, no seria justa amb la nostra pròpia potència crítica present, amb allò que aquest feminisme que hem estat desplegant pot permetre preguntar sobre la nostra pròpia història, sobre el nostre esforç permanent per desviar-nos del lloc que se'ns diu que ens correspon i per aparèixer allà on no se'ns busca. Aquest ha estat, permanentment, el nostre esforç i la nostra orientació.

Aparèixer allà on no se'ns busca, en una veu feminista sobre la Unidad Popular, significarà, en aquest cas, posar en relleu l'actualitat radical que aquesta experiència té en l'activitat de masses que avui és el feminisme a Xile, enmig d'una revolta popular que, malgrat la reclusió i la bota militar, continua insistint. Significarà mostrar l'esforç amb què ens hem apropiat dels conceptes que es van desplegar en aquell moment de la història, per rehabilitar-los pràcticament i per subvertir les clausures autoritàries que pretenen imposar barreres en el reconeixement d'aquesta història, la nostra pròpia història, proscriu durant tant, tant de temps.

* * *

Vaig néixer l'any 1991. Tres anys abans, a Xile s'havia consagrat un procés democràtic com a conclusió formal d'una sagnant dictadura que, de la mateixa manera, només va acabar formalment. Igual que gran part de la meva generació, vaig créixer amb el relat bifacètic de la transició condensat en la política del "Nunca Más". Creixent en aquest moment de la història, mai no se'm va negar conèixer els horrors de la dictadura civicomilitar. Vaig créixer, a més, en un entorn àmpliament polititzat en aquesta experiència. Vaig estudiar, en els primers anys de la meua vida, al Col·legi Llatinoamericà d'Integració, una institució privada que durant la dictadura havia estat el lloc de formació de molts fills de retornades i retornats de l'exili. A més, aquesta escola carregava amb la seva pròpia memòria d'horror. Leopoldo Muñoz, el meu professor d'aquells anys d'infantesa, havia rebut un tret a boca de canó el dia en què va intentar rescatar José Manuel Parada, el matí funest del 29 de març de 1985, quan un professor i un apoderat de la meua escola van ser segrestats. El segrest dels "Tres Manueles" i la seva posterior tortura i degollament en mans de carrabiners eren una memòria llavors gairebé familiar.

Va ser aleshores, en aquells primers anys de la meua vida, que se'm va donar a conèixer, de manera simultània, l'horror de la dictadura i aquest relat del "Nunca Más". Formulats en l'argot

genèric del mandat de la tolerància absoluta que es va instal·lar després de la caiguda del Mur, l'única raó adduïda per a l'espant de la dictadura era “pensar diferent”. Aquesta hauria estat l'orientació general del règim militar i el seu principal propòsit: en alçar-se com a agents del totalitarisme, la policia del pensament hauria apuntat les seves armes contra l'amenaça d'idees hostils, pel fet de ser diferents. Així, la retòrica del “mai més” no s'instal·lava sobre la bastida de valors abstractes i genèrics i enemics igualment descarnats, mancats de qualsevol arrelament històric, desproveïts de conflictes efectius.

Per tant, la meva familiarització primera amb la dictadura no va anar acompanyada d'un coneixement de la història de la Unidad Popular. Per què hauria d'anar-hi? Poc i res tenien a veure ambdues coses. La dictadura havia tingut com a propòsit l'afirmació cega del poder militar contra els qui gosessin desobeir la raó d'estat. Per tant, no hi havia res a recordar per tal d'explicar la dictadura: s'explicava per si mateixa, per fora i més enllà del temps i de l'espai. No només va ser l'escola, per descomptat, la garant de la instal·lació d'aquesta retòrica del desmemoriament. La meva família, com moltes altres, va ser una terminal d'aquest relat, en el murmuri amb el qual esmentaven les militàncies, un murmuri que jo amb prou feines aconseguia copsar sobre la participació d'algú en algun espai clandestí.

La continuïtat d'aquesta política també era la censura d'un cert discurs polític. Evidentment que no hi havia res de dolent a queixar-se del sistema i de la vida. No hi havia res de dolent a parlar de política com qui comenta l'actualitat, ni a compartir impressions sobre l'espectacle televisiu del personal de la transició, i tampoc no hi havia res de dolent a celebrar el triomf del primer president socialista després del retorn de la democràcia. Però ja era diferent quan es tractava de parlar d'un projecte, de l'entrega, de la militància. De les històries i biografies de les *víctimes* de la dictadura que sempre se'm van presentar com a tals, se'n van ometre les militàncies i els projectes, el motiu pel qual s'havien revoltat, la lluita que havien defensat i per la qual

van ser objecte de persecució, tortura, exili, assassinat i desaparició. Hi ha una dimensió de la memòria que Beatriz Bataszew, que va ser militant del Moviment d'Esquerra Revolucionària (MIR) i sobrevivent de violència política sexual en la dictadura, anomena “memòria de futur”: és aquesta memòria que ens parla del llarg fil que connecta els diversos moments de la història a través del reconeixement del projecte que continua vivint en cada un. Aquesta era la memòria proscriu. Era respecte d'aquesta memòria de qui s'imposava novament el murmuri.

El “mai més” no es va instal·lar com un projecte de desmantellament de la censura dictatorial de la política. Ben al contrari, va projectar aquesta prohibició en arrossegar, en un mateix gest discursiu, la conciliació irreconciliable que va suposar aquesta nova democràcia “en la mesura del possible”, com deia la frase per al bronze del primer president de la postdictadura, el democratacristià Patricio Aylwin, amb la qual revelava la misèria de les condicions de veritat i justícia, i també d'existència política, del règim transicional. En boca dels procuradors de la transició (la dreta i el partit de la Concertació), el “mai més” era una amenaça subterrània perquè ningú no s'atrevis mai a intentar novament un canvi radical en l'ordre de coses. La política d'impunitat davant dels crims de lesa humanitat a través dels quals es va pretendre destruir la capacitat d'actuació política de la classe treballadora, va forjar les condicions d'existència de la transició democràtica. Així, la impunitat va ser el revers efectiu del relat ideal del “mai més”. És aquesta impunitat la que va aplanar el camí de la resposta del conjunt de l'estat de Xile davant la revolta d'octubre del 2019.

La memòria de la Unidad Popular em va ser transmesa inicialment pel relat de la dreta. A ells no els era difícil valer-se de la memòria d'aquest procés per sustentar la seva lleialtat al relat transicional: ho feien en nom del seu propi projecte i allà no hi havia cap contradicció. A les seves boques resultava transparent que el sentit d'aquest “mai més” era l'amenaça oberta contra qualsevol intent de renovar la lectura que la Unidad Popular

havia posat en relleu: el reconeixement explícit de la lluita de classes i el posicionament polític en el si d'aquest conflicte històric.

Sabem que l'orella feminista està prou entrenada com per escoltar, en la promesa del “mai més”, l'amenaça certa de la repetició. Avui que el terrorisme d'estat s'ha instal·lat novament al nostre país com a resposta del règim al desig d'una altra vida que s'expressa al carrer i sense permís, és evident que aquesta promesa tenia data de caducitat.

Tanmateix, en la impossibilitat dels cercles del meu voltant de parlar de la Unidad Popular amb altra cosa que frases fetes, es posava en joc molt més que el relat de la transició. Semblava haver-hi un escull interior, un límit afectiu al record. Potser ha estat l'efectivitat del trauma, que constitueix una barrera entre les associacions, o potser ha estat la verificació horrorosa d'allò que es posava en joc en el seu triomf o la seva derrota. “Ara és quan cal; no hi haurà cap altre moment, l'enemic no ens donarà treva”, deia un obrer el 1973. I així va ser, ho sabem avui. Aquest límit afectiu, un límit interior al record, feia que recordar la Unidad Popular fos encara més dolorós que recordar la dictadura. La bellesa d'aquell moment esdevenia insuportable. L'esperança dels rostres registrats als documentals, la potència creativa del projecte, l'afany commovedor amb què tot un poble s'havia proposat d'anar cap a la vida. La brutalitat amb què es va pretendre castigar aquest desig va confirmar la seva efectivitat en aquesta censura interior.

Penso que aquest dolor que forçava una retirada permanent en relació amb el record de la Unidad Popular, i que instal·lava sempre la memòria com quelcom que només podia moure's entre els anys de la dictadura, va establir en mi l'11 de setembre com una mena d'abisme irremuntable, una clivella absoluta que res no semblava poder reparar. Vaig créixer portant en mi aquesta ruptura en la forma d'una discontinuïtat insalvable. Són pocs els moments històrics que es recorden només pel seu final

i, tanmateix, sembla que aquest és el moment en què gravitarà sempre la memòria de la Unidad Popular, un moment de la història amb un valor “sobredeterminador” que configura el sentit unívoc d'aquesta experiència i que ens fa parlar immediatament de la Unidad Popular com d'una derrota.

La tasca que em vaig proposar respecte d'aquest abisme en mi no recolzava únicament a reunir les experiències fragmentàries que em van ser llegades com a retalls mínims per entomar la història de la Unidad Popular. Tampoc no es tractava únicament d'apostar per modificar el pes relatiu dels seus diferents moments per fer possible que, en el seu retorn, hi aparegués alguna cosa més que la derrota. No es tractava tant de la resistència a les claus úniques de lectura com d'una cosa molt més urgent, afectivament, davant de la forma que pren actualment la vida i el nostre desig de canviar-la. Es tracta de permetre que habiti en mi aquesta esperança castigada, de permetre que creixi en mi, bategant i més enllà del dolor de les meves mares i àvies, com aquella llum que ens digui una vegada més que les revolucions sí que passen i que, si hi ha alguna cosa que és dolorosa en la Unidad Popular, deu ser perquè el seu destí no era inevitable.

* * *

La meva generació, però, no només va restar exempta del record de la Unidad Popular. Havent nascut i crescut en aquesta “escassa” democràcia, ens mancava també la por disciplinadora instal·lada a punta de terrorisme d'estat en les nostres mares, pares, avis i àvies. Almenys aquesta va ser la reflexió generalitzada quan, com bullint a poc a poc, els i les estudiants vam anar desplaçant el cercol d'allò possible: el 2001, amb el Mochilazo, que jo era encara molt petita per recordar; el 2006, amb la Revolució Pingüina, en què milers d'estudiants de secundària vam sortir al carrer per primera vegada a lluitar contra el que després vam anomenar *educació de mercat*. En la lluita es començava a forjar un relat, un puntal de crítica a l'ordre de coses. Va ser el 2011 quan va tenir lloc el desbordament

total d'aquesta lluita, que va arribar amb nosaltres, antigues “pingüinas”, als planters universitaris i va commoure el nostre país en l'observació i la defensa d'una lluita que a tot arreu se sentia com a pròpia.

Aquesta irrupció polititzadora va trencar el llarg silenci de la meva família, com ho va fer en molts espais. Una joventut que aixecava la veu semblava que també era una invitació a posar en comú històries silenciades i dites a mitja veu durant molt de temps. Aleshores vaig conèixer alguna cosa més de la militància dels meus avis; de l'experiència que la meva àvia havia tingut com a dirigent de la Junta de Abastecimiento y Precios, un organisme de barri creat durant la Unidad Popular per afrontar el desproveïment que havia orquestrat la dreta. Vaig conèixer la seva esperança en el procés i la seva frustració, mai abans esmentada, per les decisions del seu partit sobre com fer front a l'amenaça colpista. Fins i tot vaig conèixer alguna cosa més: el meu besavi anarcosindicalista, la seva participació en la Federació Obrera de Xile, la FOCH, i com sempre va instar la meva àvia, la germana gran i única dona d'una família de vuit germans homes, a formar-se i a militar. Per primera vegada es va bastir entre nosaltres, la meva àvia i jo, un pont de reconeixement que transformava el nostre vincle, que feia d'aquest llaç que ens unia una cosa que ja no s'acabava en el model relacional de la família, altar privilegiat en el qual la dictadura havia dipositat les condicions de reproducció del seu ordre social, consagrat en el primer article de la seva Constitució de la República. Amb la meva àvia, després d'aquell moment, ens vam descobrir en un vincle que, alhora, era nou i vell; ens vam descobrir com a companyes.

D'alguna manera, des d'aleshores cada any s'ha mirat de construir aquesta memòria a contrapel capaç de defugir els pous estancats de l'oblit, per arrencar-li una pregunta a aquest abisme que s'inscriu en mi. Va ser després de diversos anys que vaig aconseguir formular una pregunta davant la retallada radical de cada 11 de setembre: si, a aquest buit, hi va donar forma una

metralla, no en mi sinó en nosaltres, amb quin foc nostre faríem aparèixer la vida en el si de la mort? Alguna cosa ha de dir sobre la memòria, el trauma i la reparació el fet que aquesta possibilitat de fer aparèixer, en el si de la mort, la vida bategant hagi estat donada per la irrupció del moviment feminista, “aquest foc que a la fi ens pertany”.

* * *

L'emergència del feminisme com a moviment de masses a Xile, a l'Amèrica Llatina i a múltiples parts del món ha construït en els darrers anys una historicitat pròpia. Ha estat un procés i, com a tal, ha tingut moments diversos que s'han succeït i han sedimentat capes que condensen els sentits que hem anat produint. En un primer instant d'aquesta emergència, el feminisme es constituïa fonamentalment com a potència de reconeixement mutu, de denúncia i d'un crit que era, fonamentalment, una negació. Vam dir “no” a la violència que ens travessava i vam enllaçar en aquest crit el límit i la potència de dir “prou”.

Va ser a poc a poc i de maneres desiguals al llarg del món com vam anar donant, a aquesta potència de constituir un límit, la forma d'una crida a nosaltres mateixes. Es tractava de la formulació lenta d'un desig que, com a tal, no sortia del no-res, sinó que, com qualsevol desig, va venir al món portant històries, explicades i no explicades i va posar en relació allò que sabíem que volíem amb el que no sabíem, però que era allà, subterrani i, per moltes raons, encara inaprehensible. Aquest desig es va anar formulant a mesura que vam anar parlant contínuament de la violència a tot arreu, en cada espai, i aquest parlar va anar mutant, desplaçant-se necessàriament com sempre ho fa. I aquest punt d'entrada que era la violència va començar a ser, ni més ni menys, que parlar de la vida mateixa.

Així va començar a encendre's la flama: parlar i parlar, una vegada i una altra, trobar-nos de totes les formes possibles i començar a forjar a poc a poc la bastida d'un desig col·lectiu. El feminisme es va anar multiplicant i difonent pels espais

socials amb la capillaritat que li és pròpia, i en cada espai va anar activant aquesta mena de vitalitat, un impuls creatiu i insolent que s'anava obrint pas contra cada resistència, fins i tot les que habiten en nosaltres mateixes. Se'ns va anar presentant, juntament amb la formació desitjosa de nosaltres mateixes, la necessitat imperiosa de trobar-nos, de saber-nos nombroses, a tot arreu i alhora, com hem dit moltes vegades, i d'aquestes trobades vam anar fent moments de construcció d'una força pròpia. Així, la mobilització de masses és una dimensió indefugible i necessària en la qual aquest feminisme es construeix a si mateix i es produeix com a activitat viva d'un cos que som nosaltres mateixes citant-nos a aquesta trobada.

Al nostre país, part d'aquest recorregut va prendre forma en la crida a la vaga feminista del 8 de març. L'enorme capacitat de mobilització que va tenir, en aquesta i en altres terres, ens va moure, també al nostre país, a prendre-la com un desafiament, una tasca i un procés. Per a nosaltres, parlar de vaga era una cosa summament estranya; ho hem explicat en moltes ocasions. En primer lloc, era una cosa prohibida per la dictadura, reduïda a la mínima expressió, com un recurs únicament utilitzable pel sindicat d'una empresa en el marc d'una negociació col·lectiva. A més, dir *vaga* era anomenar una forma d'acció que no es podia vehicular de la manera en què tradicionalment se'ns ha mostrat que es fa. Amb una participació sindical més que exigua, amb enormes sectors de treballadores i treballadors subjectes a la informalitat i al treball precari, es tractava d'un enorme desafiament per a l'organització conjunta, una cosa que fins i tot apareixia per a algú com un privilegi d'uns quants o com una cosa directament impossible de materialitzar. Així doncs, va ser una cosa que vam empènyer contra múltiples resistències, una més de les formes en què ens reapropriem d'una eina històrica de la nostra classe per resignificar-la, per actualitzar-ne la potència, per pronunciar un desig i una necessitat.

Perquè el desig col·lectiu que s'afirma com a pensament de masses sota l'ala del procés de la vaga general feminista

s'allotja en una tensió, una tensió situada, entre altres coses, entre la nostra enorme capacitat de mobilització i el problema encara obert de la transformació efectiva de la vida. Aquesta, la vaga, va obrir el camp pràctic que ens permet plantejar-nos els problemes que acompanyen a la multiplicació de la nostra capacitat d'actuar juntes: el vell i nou problema de l'estratègia per canviar tota la vida, un problema tan antic com la història de rebel·lions i revolucions que s'han proposat d'enderrocar règims complets i han tingut el coratge de formular-ho d'aquesta manera.

Com a feministes, en la recuperació i resignificació pràctica de les eines històriques de lluita, com la vaga; en la instal·lació de claus programàtiques que tenen en el seu centre la vida sencera; en la reconstrucció progressiva del teixit organitzatiu, hem posat en relleu una afirmació incòmoda, tant per als qui pretenien afirmar per sempre la fi de la història com per als qui només poden demanar que el que esperen es presenti amb la imatge impertorbable d'altres temps. El moviment feminista, posant la vida i les feines que la sostenen en el centre de la política, combatent les violències que proliferen en la reproducció quotidiana de l'ordre d'explotació i misèria, reconfigurant els escenaris concrets en què ens proposem de canviar irreversiblement el que existeix, ha fet tornar un vell fantasma. El subjecte que creien haver esborrat del tot va tenir, a escala global, una transformació profunda i el resultat és que avui, en la força transfronterera del moviment feminista, es duu a terme l'activitat política d'una classe treballadora nova, una potència que retorna des d'un altre lloc per proposar-nos parlar de tot: la multiplicitat concreta i heterogènia d'una nova universalitat possible. Al nostre país, la vaga feminista és una vaga general perquè no volem esquirols ni volem ser reemplaçades en els circuits inescapables de l'explotació, productiva i reproductiva. En aquesta determinació hi ha una declaració radical: que no acceptarem mai més que la universalitat tingui un únic rostre, un model monolític del que "és" la classe. Haurem d'entrenar la mirada per aprendre a mirar de nou, perquè la fisonomia de

la classe treballadora ha canviat per sempre i això es demostra avui en el desig que ens mou.

Penso que és aquí, en aquest desig latent i manifest, on es desplega, sobre teixits subterranis d'associacions conegudes i desconegudes, on persisteix l'actualitat d'una experiència que, d'una altra manera, sembla existir únicament com a record passat. Les ebullicions de creativitat desbordant, que es renoven sense parar i que han marcat també el caràcter mateix de la revolta social que hi ha avui en curs, la sèrie de productes i de marques en cada espai públic que anem deixant al nostre pas: aquí es revela el nucli de vitalitat que compartim amb aquells moments en què s'ha albirat la possibilitat d'una altra vida.

Perquè sens dubte la Unidad Popular va ser un projecte, un moment que va consagrar un avenç històric i que va aconseguir articular, d'una manera clara i intel·ligible, els contorns d'una aposta i la visibilitat de les imatges que la farien reconeixible. Va ser un moment d'arribada i el començament d'una expectativa de poder forjada durant molt de temps. Aquí rau, en part, la multiplicitat de formes i iniciatives que es van configurar sota la seva ala amb tanta intensitat. Són les captures d'aquest projecte les que han aconseguit prevaler per ser encara avui reconeixibles: les imatges dels camperols i obrers en les ocupacions o *tomas de terreno*¹; els nens prenent el seu mig litre de llet, assegurat per a tots i cadascun, com una de les mesures fonamentals d'un projecte socialista; els àlgids debats tàctics i estratègics que escapaven al domicili del partit i que ens porten al present les imatges d'enormes assemblees als barris, les universitats, les seus sindicals i comunals en les quals es pronunciaven discursos enardits; els centenars de milers d'exemplars que produïen les imprentes de l'Editorial Quimantú, els quaderns d'educació

1 Les preses de terreny [una nova forma d'iniciativa d'accés a l'habitatge] van començar a finals de la dècada de 1950, com a moviment social, però no és fins a finals de la dècada de 1960 i principis de la de 1970 que el seu caire varia, passant a ser una forta arma de lluita.

popular, els setmanaris i diaris sensacionalistes; els registres que van superar els seus contorns, com les instantànies inesborrables dels cordons industrials on es multiplicava la inventiva popular i on les aspiracions de poder participar directament en la producció s'enfrontaven als límits del procés institucional; en definitiva, els retrats d'una classe treballadora que sortia en massa al carrer a defensar el seu programa i el terreny avançat a punta d'una lluita en ebullició, les desfilades i pancartes, els esquadrans organitzats i les brigades muralistes que cobrien amb el seu art polític les parets dels trajectes quotidians.

Entremig de totes i cada una d'aquestes imatges que van sobreviure per narrar la història, una mica per sota o en mig del "Projecte" amb majúscula, podem veure allò que en aquests mesos hem sentit també als nostres cossos i que constitueix aquest nucli vital, el batec en certa manera insòlit dels moments de canvi i agitació. Es tracta de l'entusiasme enorme i la sensació de potència d'estar sostenint la vida en una nova quotidianitat, en un despertar diferent al que marca la temporalitat d'una normalitat aclaparadora. Allò que era diferent eren moltes coses, però era també, i sobretot, un despertar a la vida en un altre ritme, la sensació d'un temps que s'accelera i es multiplica.

* * *

En la solidesa d'aquesta vida, la irrupció feminista va ocasionar l'aparició sobtada d'una esquerra que va començar a créixer acceleradament. Com una olla de pressió, vam anar esclatant i les accions d'aquest Govern, que encarna el gir autoritari que afecta avui moltes democràcies al llarg del món, van accelerar la passa de la nostra impaciència. El novembre del 2018, agreujant la militarització del Wallmapu, territori maputxe ancestral, van disparar per l'esquena Camilo Catri llanca, un jove dirigent maputxe. Van fer de tot per negar-ho. Es van proposar de militaritzar les escoles i van fer avançar legislacions repressives per expulsar estudiants arbitràriament. Van fer avançar el seu programa d'ajustos i van descarregar, a cops continus, els embats de la crisi sobre les i els

treballadors. En aquesta pesada normalitat, van ser les i els estudiants de secundària els qui ens van cridar al darrer cop de rebel·lia que faria esclatar la normalitat pels aires. Aquell 18 d'octubre de 2019, alguna cosa es va fracturar per sempre. Només vuit hores va trigar el Govern a trencar el relat del “mai més” i a tornar a treure els militars al carrer. Com un record allotjat al cos, la nostra rebel·lia desencadenada, la nostra multitudinària trobada, a la qual assistíem cada dia curulls d'esperança, va anar acompanyada, d'una manera gairebé òbvia, de la sonoritat produïda en aquells anys setanta en què ens vam permetre de somiar que podríem agafar les regnes de la nostra pròpia vida. Caminant entre les barricades que s'aixecaven al llarg de tota l'Alameda, l'artèria principal de la capital, entre l'eco de les cassoles, s'escoltava “El pueblo unido” i, tal com va dir Víctor Jara, aquell cant d'altres temps era aleshores una cançó nova.

Només unes setmanes després, nosaltres mateixes ens vam citar per trobar-nos novament, enmig d'una revolta social en ple curs. El col·lectiu Las Tesis va fer una síntesi del reconeixement, la denúncia i la lectura lúcida de l'escenari polític en el qual ens proposem de canviar la vida, i va brandar un himne contra la violència sexual com a violència política. Al mateix temps que cridàvem les nostres biografies íntimes, cridàvem contra el règim que defensa la seva vigència a punta de terrorisme d'estat.

La Unidad Popular va ser, com hem dit, el cim d'un llarg cicle de més de cinc dècades. La seva derrota va ser la manera com aquell cicle obert va trobar en la història el seu final i, després, va ser el món sencer el que va canviar. Avui, vivim l'obertura d'un nou cicle. L'emergència global del moviment feminista té lloc en un context de vèrtex històric, en el qual el feixisme es presenta com la sortida possible en un escenari de precarització creixent de la vida, potser més encara avui, després dels efectes desoladors de la pandèmia que ha assolat els nostres territoris. Al nostre país, assistim a l'obertura d'aquest nou cicle

amb una revolta social que s'erigeix en clau destituent de tot el que existeix. Estem veient com passa quelcom similar avui als Estats Units, juntament amb la “desmonumentalització” que acompanya aquest crit de “Ja n'hi ha prou”. És avui, al caliu del moviment feminista, quan es desenvolupa aquesta impugnació que fa avançar l'afany constituent de nosaltres mateixes, de la classe en la qual som potència expansiva.

Si avui podem veure en la Unidad Popular l'entusiasme d'una vida la quotidianitat de la qual de sobte es desborda, és perquè ha estat això el que hem commogut: la continuïtat d'una normalitat sufocant a la qual vam dir que no tornariem. Aquest era el sentit de la vaga general feminista i aquest ha estat el sentit general de la nostra revolta, que avui continua. És clar que, avui, la normalitat ha esclatat pels aires a tot el món. Però la revolta continua existint virtualment i subterrània en la promesa que no permetrem que retorni aquesta normalitat que tant anhelen els que viuen de la nostra misèria. Que aquest i no un altre és avui el nostre “mai més”.

* * *

En un esforç per visibilitzar allò invisibilitzat, com a feministes hem posat la mirada en les feines que sostenen la vida i en la necessitat de socialitzar-les. Especialment davant de les circumstàncies de la crisi mundial i sanitària, les feines que consisteixen a cuidar, criar, alimentar, rentar, escoltar o reconfortar han demostrat ser fonamentals i han fet palesa la valència estratègica d'una política que les posi en el centre. Però cal molt més que reconèixer aquestes feines. En allò que sosté la vida, també hi reconeixem avui la potència que revitalitza l'esperança que les coses es puguin esdevenir d'una manera radicalment diferent. Si avui ja no ens mobilitzen grans relats totalitzants, si la nostra acció ja no s'emmarca en un model únic d'humanitat que ha de ser alliberada, si ens hem després forçosament de les nostres velles imatges, no ha estat per desaparèixer eternament en la vacuïtat d'una quotidianitat insuportable. Ha estat per redescobrir, en aquesta commoció

íntima que altera el pols de la vida, l'obertura d'una esquadra que únicament ens proposem fer créixer.

* * *

Des del moment que se'm va convidar a presentar aquesta conferència fins a l'actualitat han passat moltes coses. A Xile vam tenir la nostra segona vaga general feminista i els carrers es van desbordar amb la presència de dos milions de dones i dissidències a Santiago i moltíssimes més a tot el país. Amb aquesta mobilització d'una magnitud històrica, es va ratificar una certesa: la revolta no havia acabat, era completament viva, i en el moviment feminista és on se'n desenvolupava la continuïtat i la reactivació. Milions de dones i dissidències vam sortir als carrers a exigir la fi del terrorisme d'estat, vam vèncer la por per tal de trobar-nos sense permís i cridar contra les violències que ens travessen i dir que tenim un programa propi per fer front a la precarització de la vida.

El març estava sent, efectivament, el malson que preveia el Govern terrorista i el règim que el sosté. Tanmateix, aquesta gran crisi oberta va patir una metamorfosi sobtada, producte de la situació sanitària mundial. La pandèmia va arribar al nostre territori des d'avions luxosos i, allotjada al cos dels rics, va proliferar arreu, especialment pels barris on habiten els qui van ser forçats a continuar anant a l'escorxador per engrossir butxaques alienes. Com a continuïtat de la seva resposta autoritària i criminal davant de la revolta, el Govern va decidir utilitzar aquesta circumstància d'excepció per fer avançar el seu afany restituïent. Van pintar novament la plaça de la Dignidad, amb el desig sincer de fer desaparèixer qualsevol rastre deixat pel nostre desordre i no van trigar gens a militaritzar novament els carrers del país. Com a bons empresaris, es van dedicar a assegurar-se les butxaques i, negant legalment el mitja de vida a centenars de milers de treballadors, es van repartir entre ells milions de dòlars en beneficis.

Durant diverses setmanes, la revolta, de sobte invisible, va continuar existint, virtualment, en la pregunta per la revolta i pel seu futur després d'això, que ens feia l'efecte d'un parèntesi. I és des del mateix lloc on es va encendre aquell foc el 18 d'octubre, des d'on, mentre escric aquest text, la revolta amenaça de tornar a desencadenar-se. El dia 18 de maig es van aixecar en protesta els habitants de barris populars, per primera vegada des de l'inici de la crisi sanitària, del barri d'El Bosque, un dels més empobrits de la capital. I no per la quarantena, deien, sinó per la fam. La protesta en aquest barri de Santiago es va estendre fins a la nit i al llarg del país van sorgir mobilitzacions espontànies en solidaritat amb les persones que s'aixecaven per lluitar pel seu pa. La resposta del Govern va ser, una vegada més, la repressió. El cant de Violeta va mostrar la seva dolorosa actualitat: "los hambrientos piden pan, plomo les da la milicia". Però la gent no va tornar a casa seva, perquè, per més que es vulgui forçar l'obediència, la realitat s'imposa amb una força més gran.

Avui, els qui lluiten contra la fam han d'enfrontar-se a la criminalització, i la seva veu trencada denuncia els carrabiners, que veuen en la solidaritat una amenaça i que amb les seves armes i els seus pals llencen les olles dels pobres i els acusen d'estar incitant al desordre per buscar la manera d'alimentar-se. Però la revolta ja havia demostrat que unes àmplies majories ens podem abocar amb tota la nostra força per continuar mantenint la possibilitat oberta de viure d'una altra manera.

No sabem què pot passar ara. Avui el futur és, més que mai, un interrogant obert i sembla que aquesta incertesa ha arribat per quedar-se. Però avui no tot és només un enorme signe d'interrogació. Encara que les mobilitzacions per fam no desencadenin avui, enmig d'una reclusió possible i impossible, una nova revolta de masses, tard o d'hora aquesta revolta acabarà tenint lloc.

* * *

La pregunta per l'actualitat de la Unidad Popular en el moviment feminista que habita avui en la revolta és necessàriament la pregunta per la transformació revolucionària de la vida social. Hi ha quelcom d'inevitablement escandalós en el fet de formular-lo així, i a això s'agafa l'extrema dreta al nostre país per sortir a atacar al moviment feminista, dient que busquem el caos i la destrucció. No van errats de tenir por al moviment feminista els qui han decidit defensar l'estat actual de les coses. La potència viva del moviment feminista actual a Xile i al món està immediatament lligada a aquesta possibilitat que obre de posar un altre cop sobre la taula aquesta pregunta que retorna, una vegada i una altra. És possible canviar radicalment aquesta manera d'organitzar la vida, amb les seves violències i jerarquies contínuament renovades? Què hem de fer per materialitzar la voluntat que hem manifestat d'impulsar aquest tipus de transformació? Per quins camins hem de conduir la nostra força, quines tasques ens hem de proposar, quins passos hem de fer, quins llums propis hem d'encendre per poder mantenir la confiança davant de les polítiques de l'opacitat amb què pretenen fer-nos front?

Els presento avui aquesta conferència que, d'alguna manera, és estranya en el vostre dia nacional, que commemora un recompte que supera amb escriu l'existència mateixa del nostre país com a "nació independent", el recompte colonial dels nostres propis temps històrics. Els parlo de tot això, a més, en un any marcat pel patiment intens de la mort que omple de dol les vostres vides i que s'imposa com una experiència que s'haurà d'elaborar durant un llarg temps encara. També els parlo d'això a vostès que avui s'enfronten a la censura i al càstig amb què es respon al vostre desig d'afirmar la pròpia autonomia. Dins d'aquest escenari atziac i agitat, tant de bo que els arribi aquesta conferència, en la forma que sigui, com una invitació i com un missatge d'esperança. Serà més aviat que tard que formarem juntes un riu de veus que entoni ferotges cançons d'alegria i combat.

Moltes gràcies.

Edició: Ajuntament de Barcelona
Disseny gràfic: Estudi Daw
© del text, Alondra Carrillo Vidal
© de l'edició, Ajuntament de Barcelona
Dipòsit legal: B 15956-2020

**Ajuntament
de Barcelona**